

ISSN 1819-5377 print / ISSN 1993-3509 online

**ЕКОНОМІКА БУДІВНИЦТВА І МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ЭКОНОМИКА СТРОИТЕЛЬСТВА И ГОРОДСКОГО ХОЗЯЙСТВА
ECONOMICS OF CIVIL ENGINEERING AND MUNICIPAL ECONOMY**

РУБРИКА ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
ТОМ 5, НОМЕР 2, 2009 81-88
УДК: 353.8:336.331.3

ОСОБЛИВОСТІ ПАРАДИГМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

М. М. Миколайчук

*Національна академія державного управління при Президенті України,
м. Одеса, вул. Генуезька, 22, Україна.
E-mail: mtykolauchuk@ukr.net*

Отримана 10 квітня 2009, прийнята 24 квітня 2009

Анотація. У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття “розвиток” та пріоритетності чинників, які є його складовими. Визначено характерні риси сучасного тлумачення регіонального розвитку. Зроблено акцент на необхідність системного підходу до державного управління розвитком регіону із врахуванням економічних, соціальних та екологічних чинників. В статті підкреслено, що відмінною рисою сучасних моделей зростання є надзвичайна увага до найціннішого ресурсу – інтелектуального капіталу, складовими якого є людський, соціальний та організаційний капітал. В статті відмічено, що взаємодія між людьми приводить до розповсюдження знань та формування соціального капіталу, після відображення знань у певних методиках, інструкціях, документах вони стають надбанням організації. В роботі запропонована концепція «нульового зростання», яка передбачає просте відтворення населення, обладнання для виробництва, переведення промислового виробництва та комунального господарства на роботу з повною утилізацією відходів.

Ключові слова: державне управління, людський капітал, розвиток, регіональний розвиток, ефективність.

ОСОБЕННОСТИ ПАРАДИГМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ РЕГИОНА

Н. Н. Миколайчук

*Национальная академия государственного управления при Президенте Украины,
г. Одесса, ул. Генуэзская, 22, Украина.
E-mail: mtykolauchuk@ukr.net*

Получена 10 апреля 2009, принята 24 апреля 2009

Аннотация. В статье проанализированы различные подходы к определению понятия “развитие” и приоритетности факторов, которые являются его составляющими. Определены характерные черты современного толкования регионального развития. Сделан акцент на необходимость системного подхода к государственному управлению развитием региона с учетом экономических, социальных и экологических факторов. В статье подчеркнута, что отличительной чертой современных моделей роста является большое внимание к самому ценному ресурсу – интеллектуальному капиталу, составляющими которого являются люди, социальный и организационный капитал, взаимодействие между людьми. В статье отмечено, что взаимодействие между людьми приводит к распространению знаний и к формированию социального капитала, после отображения знаний в методиках, инструкциях, документах они становятся достоянием организации. В работе предложена концепция «нулевого роста», которая предусматривает воспроизводство населения, оборудование для производства, перевод промышленного производства и коммунального хозяйства на работу с полной утилизацией отходов.

Ключевые слова: государственное управление, человеческий капитал, развитие, региональное развитие, эффективность.

FEATURES OF THE PARADIGM OF THE PUBLIC MANAGEMENT OF REGION DEVELOPMENT

N. N. Mikolaichuk

*National Academy of Public Management at the President of Ukraine,
22, Genyezskaya str, Odessa, Ukraine.*

E-mail: mmykolaychuk@ukr.net

Received 10 April 2009, accepted 24 April 2009

Abstract. Various approaches to define the concept “development” and the priority of factors which are its components are analyzed in the article. There are also specified characteristic features of the modern interpretation of regional development. The focus is on a necessity of a system approach to the government of a region development regarding economic, social, and ecological factors. It is emphasized that a distinctive feature of modern patterns of growth is a great attention to the most valuable resource, that is the brainpower which comprises people, social and managerial abilities, people’s cooperation, the latter resulting in proliferation of knowledge and social capital formation. Being written in workbooks, instructions, and documents, this knowledge belongs to an organization. There is suggested a concept of a «zero growth» which means reproduction of population, equipment for a production, a transfer of the industrial production and communal and housing services to the work with a complete utilization of wastes.

Keywords: public management, human capital, development, regional development, efficiency.

Вступ

Досягнення економікою України рівня провідних держав світу можливе лише за умови забезпечення стрімкого розвитку її складових. Але розв’язання проблем розвитку потребує перш за все чіткого визначення сутності цієї категорії, пріоритетних напрямків та чинників, які забезпечують рух у цих напрямках. Найяскравішим прикладом розбіжності поглядів на визначення розвитку є численні методики визначення показників соціально-економічного розвитку регіонів та ефективності діяльності органів державної влади щодо їх забезпечення. Методики визначення показників соціально-економічного розвитку регіонів переважно розрізняються переліком показників, зведених у групи, та ваговими коефіцієнтами, які визначають важливість впливу того чи іншого чинника на результативний показник. Методики ж оцінювання ефективності діяльності органів державної влади переважно спираються на тем-

пи зростання. Такі підходи не дають чіткої картини щодо напрямку руху соціально-економічного добробуту території (країни, регіону), а, здебільшого, лише дозволяють визначити її місце серед інших. Таким чином, процес удосконалення методик оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів потребує уточнення ознак розвитку з метою подальшого визначення критеріїв щодо його забезпечення.

Аналіз попередніх досліджень

Багатоаспектні питання економічного розвитку відображені у наукових працях: В. В. Близнюка, Ю. М. Бажала, В. М. Геєця, Д. Г. Лук’яненка, І. В. Розпутенка та ін.

Проблемам стійкого розвитку приділяли увагу С. М. Божко, Б. А. Карпінський, О. Б. Карпінська, Л. Г. Мельник та ін. Регіональному управлінню, соціальним та екологічним аспектам розвитку присвячені роботи В. В. Буреги,

Г. К. Губерної, О. А. Грішної, С. І. Дорогунцова, М. Г. Чумаченка, І. М. Школи.

Невирішені частини загальної проблеми

Більшість дослідників приділяють увагу окремим аспектам державного управління регіональним розвитком. Втім недостатньо розробленими залишаються теоретичні засади щодо державного управління розвитком на регіональному рівні із врахуванням соціальних, екологічних, географічних та інших розбіжностей на тлі обраного курсу щодо забезпечення в Україні європейського рівня життя.

Постановка завдання

Метою статті є розгляд особливостей визначення «розвиток» та обґрунтування удосконалення підходів до державного регулювання розвитком на регіональному рівні в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови розвиток (із наголосом на першому складі) трактується як процес переходу з одного стану в інший, більш досконалий [1, с.1235]. В залежності від об'єкту він може бути розумовим, культурним, технічним, економічним. У енциклопедичному словнику 80-х років минулого століття відзначається також, що універсальною властивістю розвитку є необоротна, спрямована зміна матерії і свідомості. Вона може бути еволюційною, коли поступово змінюються кількісні характеристики об'єкту, або революційною, коли здійснюються якісні зміни. Визнається можливим не тільки прогресивний, а й спадний, регресивний розвиток. Хоча думки різних авторів з цього приводу не є однаковими.

Для розкриття змісту поняття економічний розвиток А.С.Філіпенко вважав необхідним порівняння економічного розвитку з близькими категоріями: процес, еволюція, зростання. Це дає змогу більш детально проаналізувати розбіжності у поглядах різних авторів.

Так, М.М.Авсен'єв, Є.Гайдар пов'язують економічний розвиток з ростом, прогресом економіки, структурними перетвореннями.

Інша група авторів: Кантарбаєва А., Макаров В., Мустафін А., Нестеренко А., Дж.Самуельс акцентували увагу на циклічному характері розвитку, його зв'язку із еволюцією, прогресом та зростанням.

Відмінності між еволюцією та розвитком більшість фахівців пов'язує з тим, що еволюція здійснюється сама собою переважно під впливом зовнішніх факторів, а розвиток здійснюється шляхом активних людських дій з перебудови внутрішніх процесів [11, с.16].

На необхідності визнання відмінностей між розвитком та зростанням наголошував Й.Шумпетер. Розвиток супроводжується якісними змінами, а зростання веде до збільшення населення і багатства.

Ряд авторів: Мау В., Голдстоун Дж., Паршаков Е.А. наполягають на обов'язковій революційності процесів розвитку.

З точки зору автора, найбільш точну характеристику поняття розвитку надає відомий економіст Нуреев Р. Він визнає, що це комплексний, багатомірний процес, який включає глибокі зміни як основних факторів виробництва, так і в соціально-економічній, політичній, інституціональній сферах, інфраструктурі, технологіях, освіті.

Значну увагу вивченню процесу розвитку приділяв і відомий український економіст М.І.Туган-Барановський. Він вважав необхідним для прогнозування майбутнього виявляти тенденції розвитку та умови, за яких вони здійснюються.

У більшості випадків розвиток ототожнюють із зростанням, головною ознакою якого є збільшення обсягів виробництва. Для країни індикатором зростання вважають збільшення ВВП. Хоча М.Шніцер характеризує економічне зростання як «здатність країни розширювати свої можливості щодо виробництва потрібних людям товарів та послуг» [10, с.77]. Економічному зростанню, як підґрунтя майбутнього розквіту, досягнення світового лідерства, приділяють надзвичайну увагу у багатьох країнах світу. Дійсно, переваги економічного зростання різноманітні. На думку Е.Дж.Долана та Д.Линдсея, перш за все, з ним пов'язане зростання життєвого рівня населення, зменшення тривалості робочого тижня і, відповідно, збільшення вільного часу для відпочинку та

саморозвитку, більш широкі можливості вибору виду занять та відпочинку, зменшення розбіжностей у життєвому рівні населення та відчуття несправедливості.

Але економічне зростання являє собою лише один із аспектів подальшого розвитку. Слід чітко усвідомлювати, що коли збільшення виробництва супроводжується руйнуванням ландшафтів, погіршенням екологічної рівноваги, перенаселенням у містах, зростанням психологічної напруги та захворювань, тоді прагнення отримати короткострокові вигоди від зростання може привести до катастрофи у майбутньому.

За оцінкою фахівців, природа може «витримати» розвиток промислового виробництва при ігноруванні екологічних аспектів не більше 25 років, а надалі з'являються кризові явища у вигляді втрати лісів, спустелення, погіршення якості прісної води, втрати біологічного різноманіття.

Забруднення навколишнього середовища може привести до втрати планетою у найближчі 50 років майже половини біорізноманіття, а збереження темпів знищення лісів (0,6% за рік) негативно вплине на клімат планети, бо ліс поглинає вуглекислий газ та постачає більше половини кисню, сприяє збереженню балансу між поверхневими та підземними водами [10, с.271,275].

Стрімке зростання дуже часто погіршує стан навколишнього середовища та збільшує імовірність глобальної кліматичної катастрофи. Тому необхідно приділяти увагу не лише темпам зростання, а й його напрямкам.

Визначенню пріоритетів розвитку економіки держави приділяли велику увагу уряди різних країн як в умовах планового так, і ринкового господарства. Але вони переважно були спрямовані на розв'язання нагальних поточних проблем. Регулюючі заходи мали свої особливості.

В умовах планової економіки поступово загострювалась проблема якості продукції та ефективності виробництва. Для стимулювання ефективного використання ресурсів намагались застосовувати різні вимірювачі обсягів виробленої продукції, але вони не давали змогу суттєво вплинути на кінцеві результати виробництва. У роботах Д.В.Валового детально проаналізовані «парадокси» планової економ-

іки, доведена непридатність показника валової продукції для оцінювання економічного зростання, недоліки інших показників. Попри всі заклики до зниження ресурсомісткості продукції та її собівартості виробникам вигідно було збільшувати використання матеріалів, ще й найбільш дорогих.

Поки існує можливість збільшення кількості залучених у виробництво ресурсів, позитивний взаємний вплив екстенсивних і інтенсивних факторів сприяє підтримці високих темпів економічного зростання. Коли ж можливості розширення масштабів використання основних ресурсів майже вичерпано, механізм взаємодії факторів починає діяти у зворотному напрямку.

Інтенсифікація може здійснюватись як за рахунок якісної зміни продуктивних сил, так і за рахунок кращого використання ресурсів. Відповідно мова може йти про кількісні та якісні форми інтенсивного розвитку.

Кількісний напрям знаходить відображення у більш ефективному використанні вже створеного виробничого потенціалу завдяки мобілізації внутрішніх резервів.

Якісна форма інтенсивного розвитку виробництва передбачає якісне його удосконалення на основі застосування принципово нової техніки та технології, підвищення кваліфікації працівників.

Можливо виділити також часткову (або ресурсомістку) та повну (ресурсозберігаючу) інтенсифікацію.

Ресурсомістка або часткова інтенсифікація переважно має місце на першому етапі інтенсивного розвитку, коли економія одних ресурсів (частіше за все робочої сили) може супроводжуватись зростанням витрат інших. При цьому сукупні витрати на одиницю продукції мають зменшуватись. Для багатьох галузей економіки колишнього Радянського Союзу була властива саме така форма інтенсифікації. Проте повної всебічної інтенсифікації, коли забезпечується економія усіх видів ресурсів, не було досягнуто, що лише зайвий раз підкреслило недоліки адміністративної економіки.

Ринкові механізми спонукають до ефективного використання ресурсів, але при необхідності виводу економіки країни із кризового стану вирішальне значення має урядова політика та державне регулювання.

Регулятивні заходи у Японії у 70-і роки були спрямовані на згортання енергомістких галузей (виробництво алюмінію, добрив, електрометалургії, хімічної промисловості) та переорієнтацію на розвиток конкурентоспроможних на світовому ринку галузей (в першу чергу машинобудування). Вони дозволили досягти майже неймовірних результатів – у короткий термін ввести країну до групи держав з розвинутою економікою.

У сучасних умовах ринкова економіка не має нічого спільного з хаотичною дією «невидимої руки» вільного ринку, оскільки вона знаходиться під впливом складного механізму державного регулювання. Це пояснюється тим, що в сучасній ринковій економіці урядам країн доволі часто доводиться захищатися від негативного впливу транснаціональних корпорацій, тому активно будуються та аналізуються різні макроекономічні моделі зростання.

Економічне зростання знаходить відображення у вартісних показниках обсягів виробництва, наприклад, валовому внутрішньому продукті (ВВП), або валовій доданій вартості (ВДВ). Перші моделі відображали залежність обсягів виробництва від використання ресурсів (в першу чергу, капітал та праця), їх називали виробничими функціями. Лауреат Нобелівської премії Роберт Мертона Солоу виділив автономний чинник зростання – науково-технічний прогрес (НТП), який також вносить певні зміни у виробничі функції. Ним доведено, «що у 50-х роках минулого століття в США чинник технічного прогресу спричинив 50% економічного зростання» [2,с.20].

Тому у другій половині ХХ століття рушійною силою розвитку вважали саме досягнення у НТП, а за визначенням В.М.Гейця домінуючою була парадигма прогресу [3,с.24].

Відмінною рисою сучасних моделей зростання є надзвичайна увага до найціннішого ресурсу – інтелектуального капіталу, складовими якого є людський, соціальний та організаційний капітал. Взаємодія між людьми приводить до розповсюдження знань та формування соціального капіталу, після відображення знань у певних методиках, інструкціях, документах вони стають надбанням організації. Коли людина звільняється підприємство втрачає людський капітал, а організаційний залишається на-

завжди, вважає М. Армстронг. Людський капітал – це якісні характеристики працівників, тобто знання, вміння, завдяки яким кожна організація набуває певні відмінні риси, здатність до оновлення. Саме він є запорукою конкурентоспроможності, ефективності і економічного зростання [4,с.31]. З позиції людського капіталу кожний працівник є втіленням набору навичок, які використовуються роботодавцем. Знання і навички, здобуті під час освіти та досвіду роботи формують певний запас продуктивного капіталу [5,с.15-16]. Оцінюється людський капітал сумою дисконтованого доходу від праці протягом життя [12,с.35].

Нова концепція людського розвитку надає особливого значення формуванню та ефективному використанню продуктивних здібностей людини. Хоча у історії людства вже були такі часи, коли вирішальну роль відігравало удосконалення робочої сили. Так, до появи машинного виробництва прогрес зумовлювався виключно зростанням умілості працівників завдяки накопиченню ними емпіричних знань. Але подальший аналіз історичних подій свідчить про те, що розвиток матеріально-технічного базису та удосконалення робочої сили поперемінно ставали причиною або наслідком одне одного. Це доводить наявність двох щільно пов'язаних, але різних процесів, які доцільно розрізняти та співставляти. Удосконалення робочої сили переважно розглядалось як один із соціальних результатів НТП.

Про необхідність особливого ставлення до людини та її здібностей, які являють собою багатство, капітал, висловлювали думки ще В.Петті та Адам Сміт. Д.Рікардо бачив однією з причин відставання країн у економічному розвитку низьку освіченість населення.

В сучасних умовах природні ресурси, капітал набувають другорядне значення, а визначальними стають знання. Вони стають реальним засобом досягнення економічних і соціальних результатів [9,с.19]. На початку ХХІ століття «людський капітал у національному багатстві світового співтовариства складає 64, природний капітал – 20, а фізичний лише 16 відсотків» [6,с.264].

Формування та використання людського капіталу може здійснюватись на різних рівнях [5,с.16]:

- на особистому рівні кожна людина завдяки освіті, практичній роботі набуває продуктивні здібності, які приносять доходи і складають основу особистого (приватного) людського капіталу;
- на мікрорівні сукупні продуктивні здібності працівників підприємства (організації) разом зі здобутками менеджерів у організації та мотивації праці та використанням виробничого та комерційного капіталу зумовлюють отримання прибутків;
- на регіональному або державному рівні мова йде про регіональний та національний людський капітал, який включає в себе суму людського капіталу всіх підприємств, організацій та приватний капітал (без повторного рахунку) і є складовою національного багатства країни.

Перш за все слід відзначити, що людський капітал невід’ємний від певної особи, а його формування потребує витрат часу, коштів та бажання людини укріплювати своє здоров’я, набувати знання та навички.

Виходячи з цього, формування людського капіталу потребує розв’язання багатьох соціальних проблем:

- піклування про здоров’я нації та подолання негативних тенденцій, які ведуть до її «вимирання» (зменшення смертності, збільшення народжуваності та тривалості життя);
- сприяння всебічному розвитку людини, збільшенню вільного часу та створення можливостей для продуктивного його використання;
- формування ефективної системи освіти населення, яка забезпечить своєчасне виявлення різноманітних здібностей дітей та їх розвиток, набуття бажаного рівня освіти, своєчасне підвищення кваліфікації.

Звичайно, наявність талановитих освічених людей ще не гарантує ефективного розвитку організації. Необхідно створити такі умови, щоб працівники прагнули до розкриття своїх творчих здібностей та з задоволенням витрачали всі свої знання та вміння на реалізацію стратегічних завдань організації, регіону, країни. Але людина з розвинутими творчими здібностями, яка здатна до постійного новаторства, не зможе бути простим виконавцем, па-

сивним «гвинтиком» складного механізму. Тому для реалізації концепції сталого розвитку в Україні перш за все необхідно розвивати «соціально-адекватний менеджмент» [9, с.5]. Адекватність визначається відповідністю моделі управління кінцевим цілям розвитку системи, якою управляють [9, с.22].

Хоча кожна країна прагне обрати свій шлях розвитку та використовує моделі, які відповідають її стратегії, доводиться враховувати тенденції світової економіки. А її притаманна глобалізація, яка приводить до взаємозалежності транспортування, збуту, комунікацій та мереж різних країн. Тому управлінське мислення не може обмежуватись локальними інтересами та умовами, управлінці мають мислити глобальними категоріями.

Нове століття знаменується змінами пріоритетів розвитку. За підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН) все більше розповсюдження набуває концепція розвитку людського потенціалу («human development»), ідея якої полягає у перенесенні центру уваги зі збільшення виробництва на формування людського капіталу, створення умов для тривалого та здорового життя. Ці ідеї відображені у Декларації «Цілі наступного тисячоліття», яка була прийнята на 55-й сесії Генеральної асамблеї ООН у 2002 році [6, с.222].

Формуванню нової концепції людського розвитку передували багаторічні дослідження фахівців різних країн з глобального моделювання найважливіших для людства процесів і прогнозування можливих проблем, які розпочались ще у 50-і роки минулого сторіччя. За прогнозами Дж. Форрестера та Д. Медоуза ще у перші десятиріччя XXI століття можуть бути вичерпані мінеральні ресурси, буде припинено зростання виробництва, а забруднення природного середовища стане незворотнім. Ці ж західні футурологи серед першорядних проблем виділили: загрозу продовольчої кризи у країнах, які розвиваються (у разі збереження швидкого зростання населення та повільного розвитку промисловості та сільського господарства); загрозу незворотного забруднення навколишнього середовища у розвинутих країнах та тих, що розвиваються; можливість психологічної кризи, яка обумовлюється зростанням психологічного навантаження та розвитком

засобів цілеспрямованого впливу на фізіологічний та психологічний стан людини.

Для розв'язання цих проблем була запропонована концепція «нульового зростання», яка передбачає просте відтворення населення, облаштування для виробництва, переведення промислового виробництва та комунального господарства на роботу з повною утилізацією відходів. Неможливість здійснення цієї концепції викликала необхідність формування інших концепцій, які більш реально відображають інтереси різних верств населення та регіонів. Процес удосконалення концепцій розвитку супроводжувався заміною «нульового зростання» на «обмежене», а потім появою концепції «якості життя», яка вимагає дотримання певних стандартів безпеки та змістовності праці, якості харчування, житлових умов, стану здоров'я населення.

Вплив на стан здоров'я людей навколишнього середовища викликає необхідність акцентувати увагу на еколого-економічному та соціальному розвитку. Така модель отримала назву сталого розвитку [7,с.445]. Вона передбачає порядок з різким підвищенням темпів зростання раціональне використання природних ресурсів, забезпечення умов для існування майбутніх поколінь шляхом відновлення навколишнього середовища.

Концепцію сталого або стійкого розвитку деякі автори вважають «однією з утопій людства», яка, не маючи чітких критеріальних меж, як чергове «світле майбутнє», дозволяє нескінченно фантазувати про конкретні цільові орієнтації, шляхи та засоби наближення до кінцевої мети» [8,с.412]. Саме поняття «стійкий розвиток» вважають суперечливим і неоднозначним, бо «в одному понятті об'єднані два слова, які мають внутрішньо протилежне значення: «стійкість» передбачає рівновагу, а «розвиток» можливий тільки за умови постійного виходу системи з рівноважного стану» [8,с.413]. Неоднозначність поняття приводить до наявності декілька десятків визначень, серед яких найбільш образним є таке «Стойкий розвиток – це можливість жити «на відсотки» з природного капіталу» [8,с.414].

Однією з основних проблем забезпечення сталого розвитку є постійне зростання населення та необхідність підвищення якості життя, які потребують відповідного збільшення обсягів

промислового та сільськогосподарського виробництва, що викликає порушення стійкого стану екосистем.

Тому сталий розвиток досить часто пов'язують з обмеженнями чисельності населення, використання природних ресурсів та ін. Але обмеження народжуваності – це своєрідне насильство, яке не відповідає гуманістичним ідеям сучасності, бажано знаходити інші методи розв'язання проблем забезпечення комфортних умов проживання населення та збереження природних ресурсів для наступних поколінь.

Висновки

Для забезпечення випереджальних прогресивних змін, які дозволять незважаючи на зростання населення планети зменшити навантаження природного потенціалу, сучасному визначенню розвитку мають бути притаманні такі характерні ознаки:

- розвиток необхідно здійснювати переважно за рахунок інтенсивних факторів;
- напрямки розвитку обираються відповідно до глобальних цілей країни та на основі можливостей природно-ресурсного потенціалу регіону;
- сприяння інтелектуальному та фізичному розвитку людини, збільшенню тривалості життя;
- гармонізація взаємодії людини з природою, збереження навколишнього середовища;
- попередження та запобігання кризових явищ у суспільстві.

Враховуючи інтеграційні процеси України, моделі державного управління мають будуватись з урахуванням необхідності поєднання власної традиційної соціокультурної системи з соціокультурними системами країн – стратегічних партнерів. Це зумовлює перспективи подальших досліджень щодо адаптації іноземних методик оцінювання соціально-економічного розвитку до різних рівнів державного управління із врахування національної системи цінностей та структури влади.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.іл.

2. Карпінський Б.А., Божко С.М., Карпінська О.Б. Макроекономіка: зростання і сталий розвиток: Навч.посіб. – К.: ВД «Професіонал», 2006.– 272с.
3. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / За ред.акад. НАН України В.М.Гейця.– Х.:Вид.-во «Форт», 2003.– 440с.
4. Близнюк В.В. Людський капітал як фактор економічного розвитку (Еволюція методологічних підходів та сучасність)// Економіка і прогнозування.– 2005.- №2.–С.64-78.
5. Грیشнова О.А.Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки.– К.:Т-во «Знання», КОО, 2001.– 254с.
6. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М.Гейця.– К.: Ін-т екон. прогнозув.;-Фенікс,2003.– 1008с.
7. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: Монографія / За ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г.Лук'яненка.– К.: КНЕУ,2001.– 538с.
8. Основи стійкого розвитку: Навчальний посібник / За заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г.Мельника.– Суми: ВТД «Університетська книга», 2005.– 654с.
9. Бурега В.В. Соціально-адекватний менеджмент / В пошуках нової парадигми. Монографія.– К.: Издательский центр «Академия», 2001.– 272с.
10. Екосередовище і сучасність. У 8 т. Т.6. Екосередовище та євроінтеграційні процеси: Монографія./ С.І.Дорогунцов, М.А.Хвесик, Л.М.Горбач, П.П.Пастушенко.– К.: Кондор, 2007.– 622с.
11. Трансформаційні процеси економіки України в регіональному вимірі: Монографія / За ред. проф. Школи І.М.– Чернівці: Книги–ХХ, 2004.– 360с.
12. Скрипник А.В. Державне регулювання економіки (податки, бюджет, корупція, вибори). Курс лекцій.– Київ: ЦУЛ, 2002.– 296 с.

Миколайчук Микола Миколайович – к. держ.упр., доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Одеського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, докторант Національної академії державного управління при Президентові України. Наукові інтереси: державне управління.

Миколайчук Николай Николаевич – к. гос.упр., доцент кафедри государственного управления и местного самоуправления Одесского регионального института государственного управления Национальной академии государственного управления при президенте Украины, докторант Национальной академии государственного управления при президенте Украины. Научные интересы: государственное управление.

Mikolaichuc Nikolay Nikolayevich – PhD (Public Management), an associate professor of the faculty of public management and local government of the National academy of public management at the President of Ukraine. Scientific interests: public management.